

Problémy spoločenských vied

Juraj Halas

Katedra logiky a metodológie vied
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Metodológia vied, LS 2014/2015, #10

- 1 Spoločenské vedy v rozličných kultúrnych okruhoch
- 2 Metodológia spoločenských vied
  - Špecifiká predmetu spoločenských vied
  - Spory o povahe spoločenských vied
- 3 Sú spoločenské vedy vôbec vedami?

Spoločenské vedy

v rozličných kultúrnych okruhoch

- Bežne rozlišujeme: **prírodné vedy**, **spoločenské vedy**, **humanitné vedy** („disciplíny“).
  - + popri nich: **analytické (formálne) vedy** (matematika, logika)
- V rôznych kultúrnych okruhoch sa líšia označenia i charakter jednotlivých kategórií.

Anglosaská tradícia

- 1 science(s)
- 2 social science(s)
- 3 humanities

Nemecká tradícia

- 1 Naturwissenschaften
- 2 Sozialwissenschaften
- 3 (+ Geisteswissenschaften)

Francúzska tradícia

- 1 sciences exactes (naturelles)
- 2 sciences humaines, sociales

Spoločenské vs. humanitné vedy

Podľa smernice MŠ SR (2006):

Spoločenské vedy

- Psychologické vedy
- Ekonomické vedy a obchod
- Pedagogické vedy
- Sociálne vedy
- Právne vedy
- Politické vedy
- Sociálna a ekonomická geografia
- Masmediálna komunikácia...

Humanitné vedy

- Historické vedy a archeológia
- Filologické vedy
- Filozofické vedy, etika a teologické vedy
- Vedy o kultúre a umení...

Spoločenské vs. humanitné vedy

Prírodné vedy

- Matematické vedy (!)
- ...

- Nezdá sa, že by bola uvedená klasifikácia založená na ostrých a jednoznačných kritériách.
- Možno navrhnúť iné klasifikácie, ktoré by sa líšili napr. v zaradení jazykovedných disciplín, historických či právnych vied...
- ... preto termín „spoločenské (sociálne) vedy“ budeme ďalej používať jednoducho na označenie všetkých **empirických vied/disciplín**, ktoré nepatria k prírodným, ani k analytickým vedám, a ich predmetom je ľudské konanie v najširšom zmysle slova.

- 1 Spoločenské vedy v rozličných kultúrnych okruhoch
- 2 Metodológia spoločenských vied
  - Špecifiká predmetu spoločenských vied
  - Spory o povahe spoločenských vied
- 3 Sú spoločenské vedy vôbec vedami?

Špecifiká predmetu spoločenských vied

1 intencionalita

- = schopnosť ľudskej mysle „**byť o niečom**“, teda **reprezentovať** veci, vlastnosti, stavy vecí atď. vo svete
- človek je **intencionálny aktér** a má schopnosť chápať iných ľudí ako intencionálnych aktérov: ľudské konanie je **vedomé**, motivované **dôvodmi** a orientované na **ciele** (svojmu i cudziemu konaniu pripisujeme **význam**)

2 sociálne pravidlá (normy)

- aktéri rozumejú **pravidlám**, dokážu im prispôbiť svoje konanie a dokážu identifikovať konanie druhých aktérov ako spĺňajúce alebo nespĺňajúce normu

3 hodnoty a spoločenské záujmy

- konanie aktérov má rozličnú **hodnotovú orientáciu** a sleduje rôzne **záujmy**
- platí to aj pre nositeľov spoločenskej vedy (vedecké komunity)

Problémy spoločenských vied

- 1 Problém zákona (ad intencionalita, normy)
  - Existujú všeobecné **zákony** ľudského konania?
  - Je ľudské konanie **predvídateľné**?
- 2 Problém testovania (ad intencionalita, normy)
  - Možnosti experimentovania sú v mnohých sociálnych vedách dosť obmedzené. Ako potom účinne **testovať** hypotézy a teórie?
- 3 Problém objektivity (ad hodnoty)
  - Môžu byť poznatky spoločenských vied **hodnotovo neutrálne**?

Problém zákona

Príklad vysvetlenia v D-N modeli

Všetky kovy sa zahrievaním rozťahujú.

$(\forall x) [F(x) \rightarrow G(x)]$

Tento kus kovu bol zahriaty.

$F(a)$

Tento kus kovu sa rozťahol.

$G(a)$

- 1 Explanans tvoria: **výrok formy vedeckého zákona** + výrok o počiatočných podmienkach.
- 2 Explanandum tvorí: výrok o jave, ktorý chceme vysvetliť.

Problém zákona

Zodpovedá tento model vysvetleniam, ktoré predkladajú spoločenské vedy?

- **Problém:** D-N model vyžaduje prítomnosť striktne všeobecného vedeckého zákona v explananse, no **také zákony sú v spoločenských vedách prinajlepšom zriedkavé.**
- **Dôsledok:** sporná adekvátnosť vysvetlení, ktoré podávajú spoločenské vedy.

Argumenty proti zákonom v spol. vedách

- 1 Predmet SV je príliš **zložitý**;
- 2 predmetom SV je navyše „**otvorený**“ **system**, ktorý sa neustále mení (napr. rast ľudského poznania a schopnosť ľudí učiť sa vplývajú na konanie spôsobmi, ktoré nedokážeme predvídať), takže neexistujú stále a opakujúce sa súvislosti javov, ktoré by také zákony mohli opisovať;
- 3 ak sa teda niečo aj nazýva spoločenským zákonom, ide nanajvýš o **náhodnú empirickú generalizáciu**.

Metodologický naturalizmus vs. anti-naturalizmus

- 1 **Metodologický naturalizmus:** Vysvetlenie v spoločenských vedách sa má zakladať na prírodných (fyzikálnych, biologických, psychologických) zákonoch, resp. na zákonoch, ktoré sú principiálne odvoditeľné od fundamentálnych zákonov.
- 2 **Metodologický anti-naturalizmus:** Spoločenské vedy nevysvetľujú pomocou vedeckých zákonov (je to principiálne vylúčené, resp. kontraproduktívne) a majú odlišné ciele ako prírodné vedy.

- 1 Spoločenské vedy v rozličných kultúrnych okruhoch
- 2 Metodológia spoločenských vied
  - Špecifiká predmetu spoločenských vied
  - Spory o povahe spoločenských vied
- 3 Sú spoločenské vedy vôbec vedami?

Sú spoločenské vedy vôbec vedami?

Odpoveď zrejme závisí od kritérií, ktoré si zvolíme.

- ✓ V empirických spoločenských vedách sa uplatňujú **podobné empirické a konceptuálne metódy** (resp. ich varianty) ako v prírodných vedách.
- ✓ Prínajmenšom časť výskumu v spoločenských vedách **zodpovedá H-D modelu** empirického výskumu.
- ✓ Poznanie spoločenských vied sa vyznačuje **vysokou mierou systematizácie** (→ na druhej strane, možno si predstaviť aj vysoko systematizovanú pseudovedu).
- ✓ Mnohé poznatky spoločenských vied sa dočkali **praktickej aplikácie** (→ a podobne ako v prírodných vedách, aj v tých spoločenských musí prebiehať základný výskum, ktorý je vzdialený praktickej aplikácii).

Sú spoločenské vedy vôbec vedami?

- ✗ Spoločenské vedy dosiaľ neboli veľmi úspešné pri formulovaní **vedeckých zákonov** a presných predikcií.
  - Nezdá sa však, že by také prírodné vedy, ktoré skúmajú veľmi zložité systémy (napr. meteorológia), boli na tom oveľa lepšie.
- ✗ Vo väčšine spoločenských vied si dosiaľ **konkurujú viaceré paradigmy** či výskumné programy; neexistuje konsenzus o východiskách, metódach, ba neraz ani o cieľoch disciplín.
  - Môže to súvisieť nielen so zložitou predmetu sociálnych vied, ale aj s relatívnou krátkosťou obdobia existencie týchto vied v porovnaní s prírodnými vedami (→ spoločenské vedy ako **protovedy**, resp. vedy v pred-paradigmatickom štádiu).